

Şeref Hanım Dîvânı'nda Devrin Devlet Adamları*

Aysun ÇELİK**

ÖZ

Devlet ve toplum olarak her devirde sanata ve edebiyata önem veren Osmanlı; işçiliği, estetiği ve ifade çeşitliliğiyle kendisine hayran bıraktıran nice eserin sahibi ve hamisidir. Sözün devlet ve millet, din ve diyanet için önemli bir araç olduğunu kavrayan Osmanlı yöneticileri, bu öneme atfen, söz işçileri ve işleyicileri olan şairlere ve ediplere özel fırsat ve imkânlar vermişlerdir. Ayrıcalıklarının farkında olan şair ve mütefekkirler de, padişahlara ve devlet adamlarına çeşitli vesilelerle manzumeler sunarak maddi gelir, imtiyaz ve itibar kazanmak şansını değerlendirmişlerdir. Padişahların yakın çevrelerinde bulunma lütfuna erişen sanatkarlar böylelikle kaleme aldıkları edebî eserlerin ebediliğini elde etmenin yanı sıra; devletin ve devlet adamlarının varlığına varlık, zarafet ve ihtişam katmışlardır.

Devlet adamlarına “takdim-i sühan etme geleneği”nin bir vasıtası olan ve rakamları harflerle ifade etmek manasına gelen “ebced” aracılığıyla önemli kabul edilen olaylara “tarih düşürme”, şiirin tarihsel bir boyutu, şairliğin sosyal bir yönü olarak karşımıza çıkmaktadır. Osmanlı sarayında şiire verilen önemin bir yansıması olarak şairlerin divanlarında dönemin padişahlarına ve devlet adamlarına kasideler yazıldığı ve çeşitli olaylara tarihler düşürüldüğü görülmektedir.

XIX. yüzyıl klasik Türk edebiyatının meşhur kadın şairlerinden Şeref Hanım, sade ve güçlü nazım tekniğiyle divan şiiri sahasında müstesna bir yere sahiptir. Dinî, tasavvufî, tarihi ve edebî bir eğitim aldığı güçlü delilleriyle dolu olan divanında Şeref Hanım, bilhassa yazdığı tarih manzumeleriyle güncel ve içtimai pek çok bilgiyi eserine kaydetmiştir. -Kuvvetle muhtemel- evlenmediği düşünülen Şeref Hanım'ın hayatının belli bir döneminde geçimini sağlamak için devlet büyüklerine çeşitli vesilelerle manzumeler yazdığı *Divan*'ında sabittir. Düşüncelerini açık ve şairane bir biçimde ifade edebilen Şeref Hanım'ın Osmanlı Devleti'nin padişah ve yöneticilerini konu ettiği manzumeleri, edebiyatın tarihle münasebeti bakımından dikkate değerdir. Bu bağlamda çalışmamızda; başta Sultan Abdülmecid ile Sadrazam Ali Paşa olmak üzere pek çok devlet adamının ismine ve Encümen-i Dâniş'in de zikrine rastladığımız *Şeref Hanım Dîvânı*'nda, şairin, padişah ve devlet ricaline dair kaleme aldığı ifadeler ve manzumeler incelenmiş, edebiyat ve tarih ilişkisi çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Şeref Hanım, Sultan Abdülmecid, Sadrazam Ali Paşa, Encümen-i Dâniş.

Statesmen of the Ages in the Divan of Seref Hanım

ABSTRACT

The Ottoman Empire attaches importance to art and literature in every period as state and society; a work of art, aesthetics and expression of the great work that leaves a fascination with the owner and guardian. The Ottoman administrators who understood that it was an important tool for the state, nation, religion and religion gave special opportunities and opportunities to the poets and editors who had this preaching, word workers and processors. Poets and thinkers who are aware of their privileges have also evaluated their chances of gaining material income, privilege and reputation by presenting various items to the sultans and statesmen.

The craftsmen who have access to the grace of the sultan's surroundings have thus added presence, elegance and splendor to the eternity of the literary works they have received and the existence of the state and statesmen.

Seref Hanım is one of the sofa-poets who have taken the subject of poetry of the sultans and state administrators of their periods and ages. Seref Hanım, one of the famous female poets of 19th century classical Turkish literature, has a special place on the divan poetry scene with simple and powerful verse technique. Seref Hanım, on the divan that is full of strong proofs of religious, mystical, historical and literary education, has recorded many pieces of contemporary and contemporary information with his historical poems especially written. It is believed that she is married in a certain period of life, and she is constantly on the desk where she writes various elements to the elders of the state. The poems that Seref Hanım, who can express his thoughts in an open and poetic way, deal with the sultan and the rulers of the Ottoman State are remarkable in terms of the history and sociology of literature. In this context; sad, sultan, and statesmen in the name of Seref Hanım Dîvânı, which was coincident with the names of many statesmen, especially Sultan Abdülmecid and Sadrazam Ali Pasha, and the relations and relations between them were evaluated from the literary and historical aspects.

Keywords: Seref Hanım, Sultan Abdülmecid, Sadrazam Ali Pasha, Encümen-i Danis.

Giriş

Devlet ve toplum olarak her devirde sanat ve edebiyata önem veren Osmanlı, kendisine hayran bıraktıran nice mümtaz eserin sahibi ve hamisidir. “Dil ve Edebiyat”ın devlet ile milletin manevi cenahı

*Bu konu daha önce “Şeref Hanım Dîvânı'nda Devrin Devlet Adamları”, 2. Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Kongresi, 4-7 Nisan 2018, Antalya.” künyesi ile tarafımızdan bildiri niteliğinde sunulmuş olup bu makalede konu detaylandırılarak incelenmiş ve değerlendirilmiştir.

**Dr. Öğr. Üyesi, Hacettepe Üniversitesi, orcid no: 0000-0002-4734-1676, aysuncelik@hacettepe.edu.tr
Makalenin Gönderim Tarihi: 08.05.2019; Makalenin Kabul Tarihi: 00.00.0000

için bir değer ve bir motivasyon aracı olduğunu kavrayan Osmanlı yöneticileri, bu öneme atfen, söz sarrafi olan şairlere ve ediplere özel imkânlar sağlamışlardır. Kendilerine sunulan/sağlanan ayrıcalıklarının farkında olan şair ve mütefekkirler de padişahlara ve devlet adamlarına çeşitli vesilelerle manzumeler yazıp sunarak maddi ve manevi kazanımlar elde etmiş, imtiyaz ve itibar kazanmak şansına erişmişlerdir. Padişahların yakın çevrelerinde ve özel meclislerinde bulunma lütfuna mazhar olmuş bu sanatkarlar böylelikle toplumun fikrî teamülüne ve gelişimine yön vermişler, hamileri sayılan devlet adamlarına ithafen yazdıkları edebî eserler vesilesiyle de devlet adamlarının isimlerine ebediyet kazandırmışlardır.

Sultanlara ve devlet yöneticilerine “takdîm-i sühan etme geleneği”nin bir vasıtası olan ve rakamları harflerle ifade etmek manasına gelen “ebced” aracılığıyla, önem verilen bir olayın tarihini göstermek için; bir kelime, bir cümle, bir mısra veya beyit söyleme sanatına “tarih düşürme” denir (Yakıt, 2009: 33). Osmanlı saraylarında şiire verilen önemin bir yansıması olarak şairlerin divanlarında dönemin padişahlarına ve devlet adamlarına kasideler yazıldığı ve çeşitli olaylara tarihler düşürüldüğü görülmektedir.

Edebiyatımızda tarih düşürme sanatının ne zaman başladığı kesin olarak bilinmemekle birlikte ilk manzum örneğin II. Mehmed'in yaptırdığı bir cami hakkında söylenen “Câmi'un zîde 'ömrü men 'amerehû” (Bu camiyi imar edenin ömrü uzun olsun) mısra ile başladığı düşünülse de (Ahmed Cevdet Paşa, 1310: 169-186) Türklerin XIV. yüzyılda da tarih manzumeleri yazdığı bilinmektedir. En güzel örneklerine Bursalı Hâşimî ve Seyyid Osmân Sürûrî'nin mısralarında rastlanan tarih düşürme sanatına Türk edebiyatında Ahmed Paşa, Hızır Bey, Hayâlî Bey, Tâcî Bey, Molla Lutfî, Necâtî Bey, Taşlıcalı Yahyâ, Edirneli Nazmî, Lâmiü Çelebi, Zâtî, Aşık Çelebi, Rûhî-i Bagdâdî, Kafzâde Fâizî, Hâletî, Nev'îzâde Atâî, Zekeriyâzâde Yahyâ Efendi, Fehîm-i Kadîm, Cevrî, Nâilî-i Kadîm, Evliyâ Çelebi, Nâbî, Nedîm, Seyyid Vehbî, Nahîfî, Abdürrezzâk Nevres, Sünbülzâde Vehbî, Şeyh Gâlib, Enderunlu Fâzıl, Enderunlu Vâsîf, İzzet Molla, Pertev Paşa, Fatîm Efendi, Leylâ Hanım, Şeref Hanım, Zîver Paşa, Eşref Paşa, Osmân Nevres, Sahafîlar Şeyhizâde Es'ad Efendi, Senîh, Ahmed Lutfî Efendi, Şinâsî, Nâmık Kemâl, Muallim Nâcî, Recâizâde Mahmûd Ekrem, Muallim Cûdî, Ali Emîrî Efendi, Üsküdarlı Tal'at, Ali Ekrem Bolayır, Tâhirülmevlevî, Halîl Nihat Boztepe, Hamâmîzâde Mehmed İhsan, Kemal Edip Kürkçüoğlu, Ali Nihad Tarlan, Abdülbaki Gölpınarlı, Mehmed Çavuşoğlu, Arif Nihat Asya (Karabey, 2011: 82) ve son dönemde de İsmail Yakıt'ın verdiği örnekler dikkat çekmektedir. Bu sahada isminin anılması gereken önemli şahsiyetlerden biri de Şeref Hanım'dır.

Zeyneb Hatun, Mîhrî Hatun, Hubbî Hatun, Tûtî Kadın, Sıdkî, Fatma Ânî Hanım, Safvet Hanım, Nesîbâ Hanım, Leylâ Hanım, Fatma Âliye Hanım, Âdile Sultan, Habîbe Hanım, Nakiyye Hanım, İffet Hanım, Sırrî Hanım, Âdile Sultan, Fitnat Hanım, Nigâr Hanım (İspirli, 2007: 445-454) gibi kadın şairler arasında divan sahibi bir şair olarak yer alan Şeref Hanım'ın özellikle bazı sosyal konulara dair şiirler yazması, devrin bir aynası olması bakımından onu, incelemeye değer kılmaktadır. Bu bakımdan çalışmamızda; başta Sultan Abdülmecîd ve Sadrazam Ali Paşa olmak üzere devrin önemli devlet adamlarının isimlerine ve Encümen-i Dâniş'e dair bir manzumeye rastladığımız *Şeref Hanım Dîvânı*'nda, şairin, padişah ve devlet ricaline dair kaleme aldığı şiirler incelenmiş, aralarındaki bağ ve irtibat değerlendirilmiştir.

Şeref Hanım ve *Dîvân*

XIX. yüzyıl klasik Türk şiirinin yetiştirdiği üç büyük kadın şairden biri olan Şeref Hanım, soyu devlet ricaline dayanan, divan sahibi bir şairdir. Baba tarafından nesebi Sadrazam Abdullah Nâ'ilî Paşa'ya (ö. 1171/1758) kadar uzanan Şeref Hanım, şair Mehmed Nebîl Bey ile Şerîfe Nakiyye Hanım'ın kızıdır. 1224/1809'da İstanbul'da doğduğu düşünülen Şeref Hanım, 1277/1861'de İstanbul'da 52 yaşında vefat etmiş olup Yenikapı Mevlevihane'sinin Muhibler Kabristanı'nda medfundur. Şeref Hanım, *Dîvân*'ından izlediğimiz kadarıyla doğal, sosyal, hassas, olaylara ilgili ve topluma dönük bir şahsiyettir. *Dîvân*'ı; dinî, tasavvufî, tarihî ve edebî bir eğitim aldığı güçlü delilleriyle doludur. Acılı mersiyeleri, âşıkane münacat ve kasideleriyle örneklendirebileceğimiz sade ve güçlü bir nazmı vardır. Devrin güncel olaylarına yahut ailesinden ve ahabından doğanlara, ölenlere hatta sünnet olanlara yazdığı tarih beyitleri ile dikkate değer manzumeleri bulunmaktadır. Yeğenlerine ninniler, aile üyelerine mersiyeler yazan, kalbî ve samimi şiirlerin sahibi olan Şeref Hanım, Mevlevî ve derviş meşrep bir şairdir. Kuvvetle muhtemel evlenmemiş ve çocuk sahibi olmamıştır (Arslan, 2011: 11-41). Nitekim bu durum, şu dizelerinden müşahade edilmektedir:

*Ben ölürsem de Şeref 'âlemde
Zâbiren yok ise de evlâdım*

*Her gazel bir veled-i kalbimdir
Hayre dek yine güim olmaz adım* (Arslan, 2011: 511)

Yaşadığı devri ve dönemi bir ayna gibi yansıtan Şeref Hanım'ın soylu bir aileden gelmesine rağmen, hayatının bir döneminde geçim sıkıntısına düştüğü, akrabalarından bazı kimselerin borçlarını ödemek zorunda kaldığı ve bu müşkilini Sadrazam Ali Paşa'ya arz ettiği, yine kendi mısralarından anlaşılmaktadır:

*Nâfile mâlı sefâhat itmedim
Kimseye hâlim şikâyet itmedim*

*Her mukarrebden bana Allâh 'alim
Kaldı mîrâsa bedel deyn-i 'azîm*

*Çâresiz kaldım efendim neyleyim
Sen tururken kime hâlim söyleyim*

*Yok ma'âş u meskenim şekl-i melek
Çün beşer halk olmuşum her şey gerek* (Arslan, 2011: 484)

Şeref Hanım'ın bu ricasını Sadrazam Ali Paşa, ona aylık 200 kuruş maaş bağlayarak karşılamış; buna mukabil Şeref Hanım da Sadrazam'a "Kıt'a Berây-ı Teşekkür" adıyla üç adet manzume sunmuştur:

*Bir vechile kâbil degil icrâ-yı teşekkür
Şâd oldı Şeref-zâr iki yüzden olun âgâh*

*İtdi beni talîf re'îs oldı efendim
Hem kaldı iki yüz gurus i'tâ bana her gâh* (Arslan, 2011: 516)

*Kerâmet tâ ezelden dâd-ı Hak'mış zâtına bildim
Benim keşf eyledin 'arz itmeden hâl-i perîşânım*

*İkişer yüz gurus mâbiyye ihsân eyledin hakkâ
Şeref bir akçeğe şâyân degilken ey kerem kâim* (Arslan, 2011: 516)

*Kemâl ü 'ömriini lutfundan efzûn eylesin Mevlâ
Cihân turdukça tur sadrında sen ey himmeti 'âlî*

*Şeref-zârın ma'âş tahsîsi ile şimdi sâyende
Degildi habbeye mâlik pür oldı ceyb-i âmâli* (Arslan, 2011: 516)

Diğer yandan şiirlerini Sultan Abdülmecîd'e ulaştırması için Ali Paşa'ya ricalar etmesi de söz konusu olmuştur:

*Kerem-kâra 'azîz başın için târiblerim 'arz it
Demidir hâk-i pâ-yı Hazret-i 'Abdü'l-Mecîd Hân'a* (Arslan, 2011: 496)

Bununla birlikte Şeref Hanım'ın çeşitli vesilelerle Osmanlı Devleti'nin diğer padişah ve yöneticilerini konu ettiği manzumeleri de mevcuttur. Aşağıda şairin *Dîvân*'ında geçen padişahlar, sadrazamlar ve diğer devlet adamları, süire konu olmaları bakımından incelenmiştir.

A. Padişahlar

a. II. Mahmûd (1785-1839)

20 Temmuz 1785 tarihinde, İstanbul'da doğan Sultan II. Mahmûd'un; babası Sultan I. Abdülhamid, annesi Nakşidil Valide Sultan'dır. 1808 yılında Osmanlı tahtına geçen Sultan II. Mahmûd'un saltanatı, vefat tarihi olan 1839'a kadar devam etmiştir (Beydilli, 2003: 352).

1. II. Mahmûd'un Vefatına Dair Manzume:

Şeref Hanım, saltanat dönemini idrak ettiği Sultan II. Mahmûd'un vefatından duyduğu derin teessürü, "Mersiye Berây-ı Vefât-ı Sultân Mahmûd Hân-ı Gâzi" (Arslan, 2011: 300-302) başlığı ile beş bentten oluşan terkibbentte, ettiği ahlarla ifade etmiştir. Şeref Hanım; adalet, inayet ve kerem sahibi olduğunu söyleyerek cihana Sultan Mahmûd gibi bir padişahın gelmediğini belirtmiş, Hz. Peygamber'in ona şefaet etmesini, Allah'tan onun rahat uyumasını dilemiş, makamının cennet olmasını umduğunu ifade etmiş, 1839'da gelen bu ölüm haberi ile yerin, göğün ve kendisinin ağlaması gerektiğini vurgulamıştır:

*Sad-hayf sad-te'essîf ü sad-âh âh âh
Âhımla eyleyim felek âyînesin sıyâh*

...

*'Asrı gibi makâmı da emn ü emân ola
Tabt-ı bekâda da yine Mahmûd Hân ola* (Arslan, 2011: 300)

2. II. Mahmûd'un Oğullarının Sünneti İçin Düşülen Tarih:

Şeref Hanım, "Tarih-i Hitân-ı Şehzâdegân" (1252) başlıklı sünnet tarihi manzumesinde, Abdülmecîd ile Abdülazîz'in babası olarak Sultan II. Mahmûd'u övgü ve dua ile anmıştır:

*Pâdişâh-ı Cem-hadem Sultân Mahmûd'un felek
Mislîni görmüş müdür bunca zamandır devr ider*

...

*Sanma tezyînin görüp bâdî kanâdül ü fîşek
Sünnet-i şeh-zâdegân virdi cihâna zîb ü fer*

*Birisi 'Abdü'l-mecîd ü biridir 'Abdü'l-'azîz
Ya'ni burc-ı âsumân-ı şevkete şems ü kamer*

...

*Sen de 'arz eyle Şeref târîh-i cevber-dârım
"Sünnet icrâ itdiler birden iki şeh-zâdeler" (1252) (Arslan, 2011: 162-163)*

3. Bir İzdivaç Vesilesi İle Düşülen Tarih:

Şeref Hanım, Hulûsî Beg adlı bir kimsenin izdivaç tarihini (1259) düştüğü manzumesinde de Sultan II. Mahmûd'u rahmetle anmıştır:

*İmâm-ı evveli merhûm Mahmûd Hân-ı zî-yânın
Ola hem-nâmı Zeynü'l-âbidîn'e dilerim mihmân* (Arslan, 2011: 188)

4. Bir Vefat Vesilesi İle Düşülen Tarih:

"Şâkir Ağa" adlı Enderunlu bir zatın vefatı (1271) için söylediği tarih manzumesinde Şeref Hanım, Şâkir Ağa'nın kadrini bildiği ve ona kıymet verdiği için Sultan II. Mahmûd'u rahmetle zikretmiştir:

*Enderûnî Şâkir Ağâ'yı Hudâ mağfûr ide
Mülk-i fânîden sarây-ı bâkîye kaldı sefer*

*Zâtını cennet-mekân Mahmûd Hân itdi çerâg
Beyne'l-akrân eyleyüp kadrin bülend ü mu'teber* (Arslan, 2011: 207)

b. Abdülmecîd (1823-1861)

Şeref Hanım'ın kendisinden en çok söz ettiği Osmanlı padişahı, devrinin önemli bir bölümüne şahitlik ettiği Sultan Abdülmecîd'tir. 25 Nisan 1823 günü doğan Sultan Abdülmecîd, Sultan II. Mahmûd ile Bezm-i Âlem Valide Sultan'ın oğludur. 17 yaşında iken Osmanlı tahtına oturan ve 22 sene tahtta kalan Sultan, 25 Haziran 1861 tarihinde, 39 yaşında iken İstanbul'da veremden dolayı vefat etmiştir. 1850'de yerli ve yabancı pek çok ilim adamının üye olduğu ilk ilim akademisi sayılan Encümen-i Dâniş'i tesis eden Sultan Abdülmecîd, eğitim alanında attığı pek çok adım ile birlikte halkın meselelerine ilgisi, Batıya karşı hayranlığı ve bu çizgide gerçekleştirdiği ıslahat hareketleri ile tanınmıştır (Küçük, 1988: 179-185).

Şeref Hanım, Sultan Abdülmecîd'i; şehzadelikteki sünnet düğünü, Sadrazam Ali Paşa'ya sadaret vermesi, çocuklarının doğumu ve Encümen-i Dâniş'i kurması vesilesi ile anmıştır:

1. Abdülmecîd'in Sünnet Töreni İçin Düşülen Tarih:

Şeref Hanım'ın verdiği tarihe göre, Abdülmecîd'in şehzadeligi döneminde yapılan sünnet düğününün tarihi, 1252'dir:

*Birisi 'Abdü'l-mecîd ü biridir 'Abdü'l-azîz
Ya'nî burc-ı âsumân-ı şevkete şems ü kamer*

...
*Sen de 'arş eyle Şeref târîb-i cevber-dârını
"Sünnet icrâ ütdiler birden iki şeh-şâdeler"* (1252) (Arslan, 2011: 163)

2. Abdülmecîd'in Sadaret Görevlendirmelerine Dair Manzumeler:

Şeref Hanım, Abdülmecîd'i işi erbabına teslim eden bir sultan olarak değerlendirmiş, Ali Paşa'nın Sultan tarafından sadrazamlığa getirilmesini (1268-69) yerinde bulmuştur. Abdülmecîd'in ilahi bir takım ilhamlarla keramet gösterdiğini ifade eden Şeref Hanım, adeta Hızır'ın ona hikmetli davranmayı öğrettiğini söylemiştir. Bu sadaret görevlendirmesi ile yedi iklimin emniyet ve eman bulacağını belirten Şeref Hanım, düştüğü bu tarih manzumesini makama sunmayı düşündüğünü de çekinerek (Arslan, 2011: 152) ifade etmiştir:

*Şeh-i Dârâ-hadem 'Abdü'l-mecîd Hân-ı 'adâlet-kâr
Muvaffakdır ider her mesnedi erbâbına taksîm*

...
*Vesîle-cû idim çokdan du'âya yeridir şimdi
Der-i âlîsine itsem 'aceb mi nazmımı takdîm* (Arslan, 2011: 152)

Bir başka manzumesinde de Abdülmecîd'in Ârif Efendi'ye önce fetva makamını sonra da sadaret mevkiini vermesini isabetli olarak değerlendirmiş ve Sultan'ın keramet gösterdiğini belirtmiştir:

*Değil mi kutb-ı âlem Hazret-i 'Abdü'l-mecîd Hân kim
Yine gösterdi bir 'âlî keramet balk-ı dünyâya* (Arslan, 2011: 175)

*Kerâmet gösterir 'Abdü'l-mecîd Hân dâ'imâ nâsa
Virir her mansıbı erbâbına ber-vefk-i dil mutlak* (Arslan, 2011: 191)

Abdülmeccîd'i, adaletli oluşu yönüyle ünlü İran şahlarından Dârâ'ya, duruş ve vakar bakımından ise Cem'e benzeten Şeref Hanım, Husrev ile Hâtem'in bu asrı görmesi hâlinde, dördünün de Abdülmeccîd'in emrine girmek isteyeceğini söylemiştir (Arslan, 2011: 156). Yine "Şahlar şahı" olarak anılan, halifelğine atfen Müslümanların imamı olduğu hatırlatılan Sultan Abdülmeccîd'in, bir günde bin eser yapsa dahi yetinmeyeceği, o denli hayır sahibi ve cömert bir hükümdar olduğu dile getirilmiştir:

Şâben-şeb-i ihsân-keâr 'Abdü'l-mecîd-i Cem-vakâr
Virdi bulunca mübrine şâyeste bir ât-ı lebîb (Arslan, 2011: 153)

3. Abdülmeccîd'in Cami ve Bina İmarları İçin Düşülen Tarih:

Şeref Hanım, "melek huylu, ihsankâr, keremkâr" sıfatlarıyla iyiliklerini ve cömertliğini methettiği Abdülmeccîd'in Hırka-i Şerif Camii'ni yaptırmasına; "Târîh-i Câmi'-i Hırka-i Şerîf" (1267), "Târîh-i Binâ-yı Makarr-ı Hırka-i Resûl" (1267), " (Diğer) Târîh-i Binâ-yı Makarr-ı Hırka-i Resûl (1267)" başlıklı üç ayrı manzume ile değinmiştir:

...
Hatîb-i minbere mu'cemle nâsa söyledi târîb
"Du'â it kel namâz yapdırdı Hân 'Abdü'l-mecîd câmi'" (1267) (Arslan, 2011: 156-157)

...
Eyledim bünyâdına inşâ bu târîbi Şeref
"Hırka-i 'âlîye Şâh "Abdü'l-mecîd yapdı makar" (1267) (Arslan, 2011: 157)

Meşhur İran mimarlarından Sinimmâr'ın bu camii görse hayran olup aklını yitireceğini söyleyen şair, bu caminin namının bin yıl dünyada kalması için dua etmiş, burada yapılan ve yapılacak olan tespihler adedince Sultan'a sevap yazılmasını dilemiş, hayrat sahibi Abdülmeccîd'in din ve devletine düşman olanlara da bedduada bulunmuştur:

Hatîb-i minbere mu'cemle nâsa söyledi târîb
"Du'â it kel namâz yapdırdı Hân 'Abdü'l-mecîd" (1267) (Arslan, 2011: 157)

Sâhibü'l-hayrât Hân 'Abdü'l-mecîd'in Hak müdâm
Eylesin a'dâ-yı dîn ü devletin bâr u zelîl (1267) (Arslan, 2011: 158)

Sultan Abdülmeccîd'in yaptırdığı diğer bir binaya da şairin düştüğü kayıt şudur:

Tabrîr olunsa bâbına târîhi şâyeste Şeref
"Kaldı binâ bu câmi'-i a'lâyı Hân 'Abdü'l-mecîd" (1268) (Arslan, 2011: 196)

4. Abdülmeccîd'in Çocuklarının Doğumlarına Düşülen Tarihler:

Şeref Hanım, Abdülmeccîd'in çocuklarının doğumlarını da tarih beyitleri ile kayıt altına almıştır. "Târîh-i Vilâdet" başlıkları ile tarih düşürdüğü çocuklar; Muhammed, Abdülhamîd, Reşâd, Mevhibe, Fâtımâ, Refî'â, Cemîle'dir.

Muhammed için,
Hudâ eksikliğün göstermesin 'Abdü'l-mecîd Hân'ın
Dil-i 'âlem meserret buldı şeb-zâde Muhammed'le

Şeref bir müjdecî geldi didi târîh-i mîlâden
"Murâdın mehd-i devlet buldı şeb-zâde Muhammed'le" (1256) (Arslan, 2011: 158)

Abdülhamîd için,
Hazret-i 'Abdü'l-mecîd Hân'ın Şeref itsin müdâm

Makdem-i ferzendini her vechile Allâh sa'îd

Debre tebşîr eyledim târîb-i milâdn Şeref
"Müjdeler dünyâya geldi şimdi Şeb 'Abdü'l-bamîd" (1258) (Arslan, 2011: 159)

Reşâd için,
Han Mecîd'in şevketin dâ'im füzûn itsin Hudâ
Şeb-çerâğ-ı ma'delet tâc-ı hümmâ-yı devlete

'Arz u takdîm eyledim cevber gibi târîb Şeref
"Geldin Reşâd Efendi gülşen-sarây-ı devlete" (1260) (Arslan, 2011: 159)

Mevhibe Sultan için,
Cenâb-ı Hazret-i 'Abdü'l-mecîd Hân-ı kerem-kârın
Bütûn ebnâ-yı 'âlem rü'yet-i evlâdn isterdi

Şeref gûş itdim ararken bu tâm târîhi bâtîfden
"Hudâ ekvâna müjde Mevhibe Sultân'ı gönderdi" (1256) (Arslan, 2011: 159)

Fâtıma Sultan için,
Hazret-i 'Abdü'l-mecîd Hân-ı 'adâlet-pîşenin
Kalb-i pür-envârını şâd eyledi Yezdân bu gün

Sâbit ü seyyâreden didüm Şeref târîhini
"Bedr-i enver gibi doğdı Fâtıma Sultân bu gün" (1256) (Arslan, 2011: 159)

Refî'a Sultan için,
Dilerim Hazret-i Sultan Mecîd'in dâ'im
Geçire zevk u sürûr ile zamânın Yezdân

Nâsa neşr eyle teşekkürle Şeref târîhin
"Togdı çün-bedr bu devrânda Refî'a Sultân" (1257) (Arslan, 2011: 160)

Cemile Sultan için,
Dâ'imâ Hân Mecîd'i kereminden Mevlâ
Eylesin dubter ü ferzend ile şâd u handân

Togdı bir vakt-i şerefde didüm ana târîb
"Âleme geldi Şeref virdi Cemile Sultân" (1259) (Arslan, 2011: 160)

tarihlerini düşürmüştür. Bu tarih manzumelerinde görüldüğü üzere doğumları bir müjde, çocukları da ay, yıldız, cevher olarak nitelemiş ve hepsinden ümitle bahsederek duada bulunmuştur.

5. Abdülmecîd'in Babasının Vefatına Dair Manzume:

Abdülmecîd'in babası II. Mahmûd'un ölümü dolayısıyla Şeref Hanım'ın kaleme aldığı mersiyede; "Çocuk, babasının sırrıdır." hükmü hatırlatılarak, Sultan Abdülmecîd'e tesellide ve duada bulunulmuştur:

Eyler cenâb-ı hazret-i 'Abdü'l-mecîd Hân
"Sırr-ı ebîbi" remzini her nüktede beyân (Arslan, 2011: 302)

6. Abdülmecîd'in Encümen-i Dâniş'i Kurmasına Dair Manzume:

Şeref Hanım, uzunca bir manzumesinde -yenilikçi cihetini vurguladığı- Abdülmecîd'i, Encümen-i Dâniş'in kurucusu olarak anmış, bunca ehl-i hüner ve maarifi bir araya topladığı için duyduğu memnuniyeti dile getirmiştir:

*Kuvvet-i bimmet-i re'yi ile Hân 'Abdü'l-mecîd
Mülkünü itse yeni başdan 'aceb mi teccîd* (Arslan, 2011:485)

7. Abdülmecîd'e "Taktim-i Sühan" Etme İsteği

Şeref Hanım'ın en içli manzumelerinden biri de "Niyâz" başlığı ile Abdülmecîd'e sunmak istediği manzumesidir. *Dîvân*'ın sonunda yer alan bu manzumede Şeref Hanım, Osmanlı ailesine "taktim-i sühan etme"yi yani şiir sunma âdetini hatırlatarak Sadrazam Ali Paşa'dan, yazdığı tarihleri Abdülmecîd'e sunması için aracı olmasını istemekte ve bu vesileyle Sultan'ı da zikretmektedir:

*Kerem-kârâ 'azîz başın için târihlerim 'arz it
Demidir bâk-i pây-i Hazret-i 'Abdü'l-mecîd Hân'a* (Arslan, 2011: 496)

c. Abdülazîz (1830-1876)

7/8 Şubat 1830 tarihinde İstanbul'da doğan Sultan Abdülazîz, Sultan II. Mahmûd ile Pertevniyal Valide Sultan'ın oğludur. Ağabeyi Sultan Abdülmecîd'in vefatı üzerine 25 Haziran 1861 günü, 31 yaşında iken tahta çıkmış ve 1876'da ölümüne kadar tahtta kalmıştır (Küçük, 1988: 179).

Şeref Hanım'ın *Dîvân*'ında Sultan Abdülazîz, Sultan Mahmûd'un oğlu olması hasebiyle "Târîh-i Hitân-ı Şehzâdegân" başlıklı sünnet düğünü manzumesiyle anılmıştır. Şair, manzumesinde Abdülmecîd'i güneşe, Abdülazîz'i ise kamere benzeterek methetmiş ve ikisinin sünnet tarihini "1252" olarak vermiştir:

*Birisi 'Abdü'l-mecîd ü biridir 'Abdü'l-azîz
Ya'nî burc-ı âsumân-ı şevkete şems ü kamer
...
Sen de 'arz eyle Şeref târih-i cevber-dârını
"Sünnet icrâ ütdiler birden iki şeh-şâdeler"* (1252) (Arslan, 2011: 163)

d. II. Abdülhamîd (1842-1918)

21 Eylül 1842 tarihinde İstanbul'da doğan Sultan II. Abdülhamîd'in babası Sultan Abdülmecîd, annesi ise Tîr-i Müjgân Kadın'dır. Çocukluğundan itibaren özel hocalardan aldığı eğitimlerle ve uyguladığı politikalarla yıkılmak üzere olan Osmanlı Devleti'ni 1876-1909 yılları arasında 33 yıl ayakta tutmayı başaran Sultan Abdülhamîd, 1918'de İstanbul'da vefat etmiştir (Küçük, 1988: 217).

Şeref Hanım, Abdülmecîd'in oğlu olması hasebiyle II. Abdülhamîd'in veladetine (1258) tarih düşmüştür:

*Hazret-i 'Abdü'l-mecîd Hân'ın Şeref itsin müdâm
Makdem-i ferzendini ber vecbîle Allâh sa'ûd*

*Debre tebşîr eyledim târih-i milâdın Şeref
"Mijdeler dünyâyâ geldi şimdi Şeh 'Abdü'l-hamîd"* (1258) (Arslan, 2011: 159)

e. Sultan Mehmed Reşâd (1844-1918)

Sultan Mehmed Reşad, 2 Kasım 1844 tarihinde İstanbul'da doğmuş, 1918'de vefat etmiştir. Babası Sultan Abdülmecîd, annesi Gülcemâl Kadın Efendi'dir. 1909-1918 yılları arasında saltanatta bulunmuş olan Sultan'ın doğumu için Şeref Hanım "1260" tarihini düşmüştür.

Han Mecîd'in şevketin dâ'im füzûn itsin Hudâ

Şeb-çerâğ-ı ma'delet tâc-ı hü mâ-yı devlete

'Arz u takdîm eyledim cevber gibi târîh Şeref
"Geldin Reşâd Efendi gülşen-sarây-ı devlete" (1260) (Arslan, 2011: 159)

B. Diğer Devlet Adamları

Şeref Hanım, devlet adamları içinde en yakın ilişkiyi Sadrazam Ali Paşa ile kurmuştur. Ayrıca *Dîvân*'ında, Encümen-i Dâniş hakkında kaleme aldığı manzume vesilesiyle pek çok paşadan ve devlet adamından da bahsetmiştir. Bunlara aşağıdaki tespitlerde yer verilmiştir.

a. Âlî Paşa, Mehmed Emîn (1814-1871)

İstanbul'da doğan ve yetişen Ali Paşa'nın asıl adı Mehmed Emîn'dir. 1830'da bir aile dostunun aracılığıyla *Dîvân-ı Hü mâ-yun Kalemî*'ne kabul edilmiş ve buradaki âdete uygun olarak kendisine, boyunun kısalığından veya güzel tavrı ve kabiliyetinden dolayı "Âlî" mahlası verilmiştir. 1833'te Tercüme Odası'na girmiş ve bu esnada başkâtiplik, *Dîvân-ı Hü mâ-yun tercümanlığı*, elçilik müsteşarı, maslahatgüzarlık gibi önemli devlet görevlerinde bulunmuştur. Sultan Abdülmecîd'in tahta çıkması üzerine Reşîd Paşa'nın takdir ve himayesi ile kısa sürede yükselmiştir. Reşîd Paşa'nın 1846'da sadrazam olması üzerine önce Hariciye nâzırı, 1848'de de vezaret rütbesiyle paşa olmuştur. Reşîd Paşa sadarettten azledilince Hariciye Nezâreti'nden alınmış, Ahkâm-ı Adliyye Riyâseti'ne nakledilmiş fakat Reşîd Paşa'nın aynı yıl ikinci defa sadrazamlığa getirilmesi üzerine yeniden Hariciye nâzırlığına tayin edilmiştir. 1852 yılında ise henüz otuz sekiz yaşında iken Reşîd Paşa'nın yerine sadrazam olmuş fakat aynı yıl sadrazamlıktan azledilmiştir. Bu azıldan bir süre sonra; yeni sadrazam Damad Mehmed Ali Paşa'nın teklifi ile önce İzmir, ardından Hüdâvendigâr valiliğine tayin edilmiştir. Bundan sonra yine birtakım resmi vazifelerde bulunmuş, Mayıs 1855'te ikinci defa sadrazamlığa getirilmiş, Kasım 1856'da tekrar azledilmiştir. Reşîd Paşa'nın ölümü üzerine 11 Ocak 1858 tarihinde üçüncü defa sadarete getirilen Ali Paşa, devletin içinde bulunduğu ağır malî sıkıntıya bir çare bulamaması, sarayın israf ve aşırı masraflarını tenkit etmesi üzerine, 18 Ocak 1859'da sadarettten bir kez daha azledilmiştir. Abdülazîz'in tahta çıkışından kısa bir süre sonra 6 Ağustos 1861'de dördüncü defa sadrazam olan Ali Paşa, çok geçmeden 22 Kasım 1861'de yeniden görevden alınmıştır. 11 Şubat 1867'de, beşinci defa sadrazamlığa getirilen Ali Paşa, tavizkâr politikaları nedeniyle aleyhinde çok söz söylenmesine yol açmış, Ziyâ Paşa ve Ali Suâvi gibi muhalifler tarafından ağır şekilde tenkit edilmiştir. Siyasi hayatı tartışmalı değerlendirmelere sebep olsa da bu tarihten sonra da çeşitli görevlerle devlet hizmetine devam etmiştir. 7 Eylül 1871'de vefat etmiş ve Süleymaniye Camii hazînesine defnedilmiştir (Beydilli, 1989: 425-426).

Sadrazam Ali Paşa'nın hayatındaki bu gelişmelerin önemli bir kısmı Şeref Hanım'ın diliyle manzumelere dönüşmüştür. Zira Sadrazam Ali Paşa, Şeref Hanım'ın en çok andığı, methettiği, arz-ı hâl eylediği devlet adamıdır, bizzat görüşmüş olmaları da kuvvetle muhtemeldir. Şeref Hanım, Ali Paşa'yı çeşitli vesilelerle zikretmiş; kendisine bir bahariyye yazmış, Ali Paşa'nın 1852'de sadrazamlığa ilk getirilişi vesilesiyle 3 tarih manzumesi kaleme almış, *Dîvân*'ın bir yerinde de (Arslan, 2011: 146) ondan "Ali Emîn Paşa" olarak bahsetmiştir:

1. Ali Paşa'nın Umûr-ı Hâriciyye Nazırlığı Görevi İçin Yazılan "Bahâriyye"

"Kasîde-i Bahâriyye Der-Hakk-ı Müşârün-ileyh ('Âlî Paşa)" (Arslan, 2011: 144-147) başlığı ile kaleme aldığı bahariyyesinde Şeref Hanım; Ali Paşa'nın Umûr-ı Hâriciyye nazırlığındaki görevi vesilesi ile duyduğu memnuniyeti dile getirmiş ve Paşa'nın ikbali için dua etmiştir:

Bu vasfa hazret-i 'Âlî Emîn Pâşâ sezâdır kim
Du'â-yı devleti vird-i zebân-ı her diyâr oldı

Makâm-ı 'âliyi teşrîf idelden zât-ı 'ulyâsı
Umûr-ı hâriciyye nâzırıyle pür-vakâr oldı (Arslan, 2011: 146)

2. Ali Paşa'nın İstanbul'a Dönüşü İçin Yazılan "Kudûmiyye"

1838'de Londra elçisi olan Mustafa Reşid Paşa ile birlikte elçilik müsteşarı sıfatıyla Londra'ya giden Ali Paşa, II. Mahmûd'un ölümü ve Abdülmecid'in tahta çıkması üzerine Reşid Paşa ile birlikte İstanbul'a dönmüştür. Bu dönüşün şerefine Şeref Hanım da "Kudûmiyye Berây-ı 'Âli Paşa" (Arslan, 2011: 147-150) başlığı ile bir kudûmiyye (uzaktan dönüş manzumesi/hediyesi) kaleme almıştır.

*İslambol'a oldı sâye-endâz
Ol bâg-ı 'inâyetin nibâli*

*Teşrif idince ilçilikden
Karşılâdılar o nîk-fâli* (Arslan, 2011: 149)

3. Ali Paşa'nın Sadareti İçin Düşülen Tarih Manzumeleri

"Târîh-i Sadâret-i 'Âli Paşa" başlıklı manzumesinde Şeref Hanım, bu sadaret tayininden oldukça memnuniyet duyarak Ali Paşa'yı methetmekte ve "makam-ı sadr" tarihi olarak "Sezâ Pâşâ-yı 'Âli-nâmı itdi mühre Hak şâyân" mısrayla 1268/1852'yi vermektedir:

*Makâm-ı sadra geldi müjde 'Âli-i himem-kirdâr
Vekâl-i mutlak itdi zâtına şâben-şeh-i devrân
...
Gubâr-ı pâyına 'arzâ yazıp bir cevherin târîh
'Sezâ Pâşâ-yı 'Âli-nâmı itdi mühre Hak şâyân"* (1268) (Arslan, 2011: 151-152)

Diğer (Târîh-i Sadâret-i 'Âli Paşa) bir tarih manzumesinde de Şeref Hanım, 1269 tarihi ile Ali Paşa'nın vezir-i azamlığını tebşir ve tebrik etmektedir:

*Bu dem hem-nâm-ı dâmâd-ı Nebî bir zât-ı zî-şâm
Vezîr-i a'zâm itdi kadrini itmek için tesbîm
...
Şeref tebşîr itdim 'âleme târîh-i cevherle
'Âli Pâşâ'ya kıldı mübrini şâb-ı zamân teslim"* (1269) (Arslan, 2011: 152)

Şeref Hanım, Ali Paşa'nın sadareti için bir başka manzumesini de "Târîh-i Sadâret" başlığı ile sunmuştur:

*Gördüm buzûra çıktı bir târîh 'arz itdi Şeref
'Mühre yed-i 'Âli Pâşâ şâyân idi oldı nasîb"* (1268) (Arslan, 2011: 153)

Ali Paşa'nın sadarete ilk geldiği 1268'den önce, 1264/1848'de Hariciye'de müşirlik vazifesi için de Şeref Hanım, tarih düşmüş, ona duada bulunmuştur:

*Müşîr-i bâriciyye ya'nî 'Âli Pâşâ'nın Allâh
Ezelden her mebasin ile itmiş tab'ını te'lîf
Efendindir bu tâm târîh-i mu'cemle Şeref müjde
'Müşîrlik ile Bârî kıldı 'Âli Pâşâ'yı talîf"* (1264) (Arslan, 2011: 152-153)

4. Ali Paşa'nın Halasının Vefatına Düşülen Tarih

Şeref Hanım'ın, Ali Paşa'nın ailesinden birtakım zevatı da tanıdığı muhtemeldir. Zira Şeref Hanım, Ali Paşa'nın halası Necîbe Hanım'ın vefatına da tarih düşmüş ve 1265 tarihini vermiştir:

‘Âlî Pâşâ’nın dirîgâ bâlesi itdi vefât
Dilerim müstagrak olsun rahmet-i Rahmân’a

...

Gevberîn târîh-i seng-i kabri dir züvvârna
“Cennet-i firdens ola rûzî Necîbe Hanım’a” (1265) (Arslan, 2011: 199)

b. Ahmed Paşa

Şeref Hanım, Sadrazam Ali Paşa ve Encümen-i Dâniş üyeleri haricinde; Ahmed Paşa, Ârif Efendi ve Yûsuf Paşa namı kişileri de şiirlerinde zikretmiştir. “Ahmed Paşa”, hazinedar İsmâ’il Beg’in vefatı dolayısıyla bir tarih manzumesine konu edilmiştir:

Hazîne-dârı Ahmed Paşa’nın sad-hayf u sad-âh âh
Fenâdan gitmege mülk-i bekâya itdi isti’câl (1276) (Arslan, 2011: 208)

c. Ârif Efendi

Ârif Efendi, “Târîh-i Sadr-ı Anatolı” başlığı altında söylenen bir manzumede anılmıştır. Kayıtlarda Meşrebzâde namıyla rastladığımız, 1847’de Anadolu kazaskeri ve daha sonra da şeyhülislam olduğunu bildiğimiz Ârif Efendi’nin (1791-1858) (İpşirli, 1991: 365) kazaskerliği için Şeref Hanım’ın “1263” tarihini verdiğini görmekteyiz. Şeref Hanım, Ârif Efendi’nin bu göreve layık, ilim ve idrak bakımından benzersiz bir şahsiyet olduğunu söylemiş, onun Anadolu’ya revnak verdiğini ifade etmiştir:

...

Müşerref eyledikde sadrı zâbir oldı bir târîh
“Bu yıl ‘Ârif Efendi virdi Anatol’ya revnak” (1263) (Arslan, 2011: 191-192)

d. Ârif Hikmet Bey

Şeref Hanım’ın *Dîvân*’ında andığı bir diğer kişi ise 1846’da şeyhülislam olup, bu görevden 1854’te azledilen Ârif Hikmet Bey’dir (Bilge, 1991: 365-366). Şeref Hanım, “Târîh-i Fetvâ” başlığı altında kaleme aldığı manzumesinde, Abdülmecîd’in Ârif Hikmet Bey’e fetva makamını vermesini isabetli bulunduğunu söylemiştir:

...

Şeref bu gevberîn târîhle nâsa eyledim tebşîr
“Revâdir Hikmet ‘Ârif Beğefendi nakl-i fetvâya” (1271) (Arslan, 2011: 175-176)

e. Yûsuf Paşa

Dîvân’da tercibend başlığı ile kaydedilen manzumenin son bendinde ise Şeref Hanım; “Didi bu matla’ı gör Hazret-i Yûsuf Paşa” mısraı ile Yûsuf Paşa adını zikretmiştir. Burada anılan Yûsuf Paşa’nın, Encümen-i Dâniş’teki Meclis-i Vâlâ azası olarak da bilinen, ilk çeviri romanın da (*Telemak*) sahibi kabul edilen Yûsuf Kâmil Paşa (1808-1876) (Beyoğlu, 2001: 283-284) olduğunu düşünmekteyiz:

...

Ne zühûr itse kabûl eyledi cümle ‘ukalâ
Didi bu matla’ı gör Hazret-i Yûsuf Paşa (Arslan, 2011: 290)

f. Encümen-i Dâniş’e Üye Devlet Adamları

Şeref Hanım’ın Ali Paşa’ya hususi saygı ve sevgisini belirttiği, taleplerini iletmiş manzumelerinin yanı sıra; şairin devrin diğer devlet adamlarının isimlerini de Encümen-i Dâniş’i tanıttığı bir kasidesinde zikrettiğini görmekteyiz. Bu manzume, Encümen-i Dâniş’e üye devlet adamlarının edebî bir vesikası olarak karşımıza çıkmaktadır.

Osmanlı Devleti’nde maarifin Batılı örneklerle düzenlenmesi gayesiyle girişilen teşebbüslerinden biri olan Encümen-i Dâniş, 9 Rebûlâhîr 1267 (11 Şubat 1851) tarihinde Meclis-i Maârif-i Umûmiyye tarafından alınan kararlarla kurulmuştur. Encümen-i Dâniş’in teşkilât ve statüsü, Meclis-i Maârif-i Umûmiyye adına, üyelerden Ahmed Cevdet’in (Paşa) hazırladığı aynı tarihli bir lâyiha ile açıklanmıştır. Başta Sultan

Abdülmecîd olmak üzere, bütün kabine üyeleriyle devletin ileri gelenlerinin hazır bulunduğu bir törenle Divanyolu'nda Sultan Mahmûd Türbesi yakınındaki Dârülmaârif Mektebi'nin binasında (yakın zamanlara kadar İstanbul Kız Lisesi, halen Çağaloğlu Anadolu Lisesi), 19 Ramazan 1267 (18 Temmuz 1851) günü Sadrazam Mustafa Reşid Paşa tarafından irticâlen okunan bir nutukla açılan Encümen-i Dâniş'te bulunan üyeler, yalnız ilim ve fikir adamı hüviyetinde kimselerden ibaret olmayıp önemli bir kısmı devlet ileri gelenleriyle yüksek idarî görevlilerden seçilmiştir (Uçman, 1995: 176-178).

Şeref Hanım; kuruluşun dâhilî üyelerini andığı manzumesinde, bu üyelerin hemen hepsinden övgüyle söz etmiştir. Şeref Hanım'ın ismini zikrettiği üyeler şunlardır: Sadr-ı a'zam (Mustafa Reşid Paşa), Müftî (Şeyhülislâm Ârif Hikmet Bey), Ser-'asker (Mehmed Rüşdü Paşa), (Meclis-i Vâlâ Reisi Sâdık) Rif'at Paşa, (Hariciye Nâzırı) 'Âlî Paşa, Hâmî Paşa, Emîn Paşa, (Ticaret Nâzırı) Simâ'ül Paşa, (Rumeli müfettişi) Sâmî Paşa, (Meclis-i Vâlâ azalarından) Kâmil Paşa, 'Ârif Efendi, (Nakîbüleşraf) Tahsîn Beg Efendi, (Şûrâ-yı Askerî âzasından) Rüşdî Molla, (reis-i evvel) Şerîf (Mehmed) Molla, (Sadâret Müsteşarı) Fu'âd (Efendi Paşa), (Mekteb-i Tıbbiye Nâzırı) Zîver Efendi, (Meclis-i Muhâsebe-i Mâliyye Reisi) Lebîb Efendi, (Meclis-i Maârif âzasından reis-i sâni) Hayrullah Efendi, (Ferik) Edhem (Paşa), (Şûrâ-yı Askerî âzasından Ferik) İbrâhîm (Paşa), (Ferik) Dervîş Paşa, (Celâl Efendi hafidi) Hüsâm (Efendi), (Dîvân-ı Hümâyün tercümanı Muhlis Paşa)Em in (Efendi), (Mekâtib-i Umûmiyye Nâzırı) Kemâl (Efendi), (Dîvân-ı Hümâyün hulefâsından Ahmed) Mîr Celâl, (Ali) Gâlib Beg, (Ticaret muavini) Sâlih Efendi, (Meclis-i Maârif âzasından) Subhi Beg (Paşa), (mütercim-i evvel) Nûreddin Beg, (Dersaadet Ordu-yı Hümâyün Meclisi âzasından Miralay) Nûreddin Beg, (Mekke pâyelilerinden) İlyâs Efendi, (Amedî hulefâsından) Tâhir, (Tercüme Odası hulefâsından) Vefîk Ahmed Efendi (Paşa), (beytülmâl kassâmı) 'Azîz (Efendi), Müneccimbaşı (Osman Efendi), (Meclis-i Maârif âzasından Ali) Fethi Efendi, (Ahmed) Cevdet Efendi (Paşa), (Müderris Hoca) Şâki Efendi, (Mekâtib-i Umûmiyye muîni) Müderris Ahmed) Hilmi Efendi, (Dârülmualimîn Fârisî hocası) Tevfik Efendi.

Encümen-i Dâniş hakkında bilgi veren tarihî kaynaklarda adına rastlamadığımız Hâmî Paşa'yı da anan Şeref Hanım, dâhilî üyelerden Takvimhâne Nâzırı ve Vak'anüvis Recât Efendi'den ise bahsetmemiştir.

Şeref Hanım, şiirine, devleti bir yenilik hareketine sokmak için Abdülmecîd'in Encümen-i Dâniş'i kurmasını anlatarak başlamış, devam eden beyitlerde üyelerin adlarından övgüyle bahsetmiştir:

*Kuvvet-i himmet-i re'yi ile Hân 'Abdii'l-mecîd
Mülkünü itse yeni başdan 'aceb mi tecdûd*

*Herkesin hâsıl ider ber ne ise dil-bâhı
Haşre dek dâ'im ola sâye-i zıllullâbî*

*Kutb-ı aketâb-ı cibân oldugun îmâ itdi
Kırkları "Encümen-i Dâniş"e a'zâ itdi*

*Nâm-ı vâlâlarını herkese ta'dâd ideyim
Erba'ın içre dil-i zârımı irşâd ideyim*

*Sadr-ı a'zam ile Müftî-i enâm Ser-'asker
Gelicek bezme zühûr itdi sanurlar üçler*

*Kıldı Rif'at Paşa 'Âlî Paşa Hâmî Paşa
Hem Emîn Paşa Simâ'ül Paşa Sâmî Paşa*

*Oldı Kâmil Paşa altıncı vezîr itdi hemân
Yediler nüktelerini 'Ârif Efendi i'lân*

*Virdi Tahsîn Beg Efendi ile Rüşdî Mollâ
Mibr ü meh gibi gelüp encümene ferr ü ziyâ*

Bir şerîf ibni şerîf idi ezelden hakkâ
Oldı a'zâya Şerîf Molla re'îs-i îlâ

Çıkarur hârice ilhâm ile her hayr u şeri
Müsteşâr-ı vezîr a'zâya Fu'âd olsa yeri

Zîver-i nükte-verân Zîver Efendi elyak
Sadr-ı bezme dürr-i güftâr ile virsin revnak

Ser-fîrâz-ı şu'arâ mefhar-ı cümle 'ukalâ
Re'y u tedbîrini hep zât-ı Lebîb itse sezâ

Yek kalemde ne 'aceb vak'a-nüvis-i devrân
Encümen içre 'Utârîd'i iderse hayrân

Ser-fürû eylesin a'dâsı vü hayr-hâbânı
İtdî Hayrullah Efendi'yi re'îs-i sâni

Görmedim hâsılı bu kavlime bir hâşâ dir
'Ayn-ı a'zâ Edbem İbrâhîm iki paşadır

Abterân-ı felek itmez mi semâ' fevk-i semâ
Gelicek bezme erenler gibi Dervîş Paşa

Bulur elbet her umûr böyle efendiyle nizâm
Rişte-i müşkeli kat' itmede çün nutk-ı Hüisâm

Bir Emîn zât-ı himem-kârdır oldı hâlâ
Tercemân-ı şeb o a'zâya zebân-ı gûyâ

Bulmamak râbîta kâbil mi busûsât-ı mubâl
Meclis-i dânişe teşrîf idicek zât-ı Kemâl

Eylesin Mîr Celâl ile muvaffak elyak
Hüsn-i tedbîrde akrâmına Gâlib Beg'i Hak

Zühd ile Sâlib Efendi idicek re'y-i basen
Gün gibi encümeni Subhî Beg itsin rûşen

Gözün aydın dise yıldızlara şâyeste felek
Geldiler meclise birden iki Nürü'd-dîn Beg

Eyledi İhyâs Efendi ile Mîr-i Tâbir
Fazl u 'urfânlarını şems ü kamer-veş zâbir

Ne 'aceb virse Vefîk Ahmed Efendi'yle hemân
Nâmı hem kadri 'Azîz zât gelüp şöbret ü şân

Çün şeref-sâ'at ider şâba Çalab'dan ümmîd
Çalab a'dâdı Müneccimbaşı da oldı bedîd

*Yeridir Fethi Efendi'yle güşâd olsa eger
Der-i gencine-i 'irfân u kemâlât u hüner*

*Göstere Cevdet Efendi heme ma'lûmâtın
'Arz ide Şâki Efendi dabi te'lîfâtın*

*Kıldı bilmiyle gelüp Hilmi Efendi ârâm
Buldu Tevfik Efendi ile meclis encâm (Arslan, 2011: 485-487)*

Şeref Hanım, Encümen-i Dâniş'i tanıttığı ve methettiği bu manzumesine, üyelere yardım duasında bulunarak son vermiştir:

*Bunca ehl-i hüner erbâb-ı ma'ârif hâsıl
Cümlesi "Encümen-i Dâniş"e oldu dâhil*

*'Avn-i Hak her birini mazhar-ı tevfik itsin
Bu du'â ile Şeref gayri kasîden bitsin (Arslan, 2011: 487)*

C. Devlet Adamlarına Sitem

Şeref Hanım, hemen her şair ve sanatkâr gibi kadrinin yaşarken bilinmediğini dile getirmiş ve bilhassa yazdığı “tarih ve kasidelerde birçok kişiyi övmesine, onlara iltifatlar yağdırmasına rağmen bunların icabı olan kadirşinaslığa muhatap olamadığını üzümlere belirtmiş” (Arslan, 2011: 23) şairlere ve büyüklere sitem yollu beyitler de söylemiştir:

*Sarf itme Şeref nâfiledir nakd-i şu'ûri
Tahmîs ü gazel medh u sitâyîş şu'arâya*

*Nâ-merd olayım söyler isem 'ind-i Hudâ'da
Şimden girü târîh u kasîde küberâya (Arslan, 2011: 512)*

Sonuç

Şeref Hanım Dîvanı, dört temel ilişkiye dikkat çekmesi bakımından önemli bir eserdir. Bunlardan birincisi, kadın ve şiir; ikincisi, divan şiiri ve sosyal hayat; üçüncüsü, devlet adamları ile şairler; dördüncüsü, edebiyat ile tarih münasebetidir.

Öyle ki “Klasik Türk Şiiri”nin sosyal hayattan uzak, hayalî ve taklidî bir edebiyat olduğu iddialarına rağmen, esasen bu şiirin ferdî ve içtimai pek çok bilgiyi haiz olduğu açıktır. Bilhassa önemli olay ve gelişmeler karşısında kaleme alınan kasideler ve tarih manzumeleri, dinî kabullerin ve folklorik malzemenin izlendiği diğer nazım şekilleri, klasik Türk şiirinin topluma dönük cenahının kayda değer delillerindedir. Devlet adamlarından tarikat büyüklerine, Kerbelâ hadisesinden Rus savaşına hatta Kızıl Elma mefhumuna kadar (20. Kaside) Dîvân'ında tarih ve diplomasiye de yer veren Şeref Hanım, sosyal ve entelektüel bir hanım şair olarak dikkat çekmektedir.

Eserde, “tahta çıkma, görevlendirme, imar ve inşa, doğum, sünnet, düğün, ölüm” gibi çeşitli hadiseler vesilesiyle yazılan 122 adet tarih manzumesi, edebiyatın tarihe ve tarih malzemelerinin de edebiyata kaynaklık etmesine bir delil niteliğinde olup bu iki bilimin birbiriyle münasebeti bakımından kayda değerdir. Nitekim Şeref Hanım; beş padişah, bir sadrazam ve Encümen-i Dâniş üyelerini konu ettiği şiirleriyle hem tarihe notlar düşmüş hem de ilgili şahsiyetlerin isimlerine edebî bir ebediyet kazandırmıştır. Şeref Hanım; Sultan II. Mahmûd, Sultan Abdülmecîd, Sultan Abdülazîz, Sultan II. Abdülhamîd ve Sultan Reşad olmak üzere beş padişahın adına manzum tarihî kayıtlar düşmüştür. Şair, bunlardan II. Mahmûd ve Abdülmecîd'in saltanat dönemlerini idrak etmiş, diğerlerinin çocukluk yıllarına şahit olmuştur. Bunun yanı sıra Şeref Hanım; Sadrazam Mehmed Emin Âli Paşa başta olmak üzere Ahmed Paşa, Yûsuf Paşa,

Meşrebzâde Ârif Efendi, Ârif Hikmet Beg ve Encümen-i Dâniş'in üyelerinden söz etmiş, bu zevat hakkında da bazı tarihî bilgiler vermiştir.

Şeref Hanım Divanı, edebiyat ve sosyoloji münasebeti bakımından da üzerinde durulması gereken bir eserdir. Zira bir kadının ve şairin gözünden topluma ve toplumun yaşayışına bakmak, oldukça özgün ve değerlidir. Öbür yandan bir kadın ve bir şair olarak Şeref Hanım'ın devlet adamları ile görüşmesi, düğün, ölüm ve sünnet törenlerine fiziken yahut lafzen iştirak edebilmesi, hatta varsa bir ihtiyacı bunu şiirle dile getirip sunabilmesi, XIX. yüzyılda kadının toplumdaki yeri bakımından da araştırmacılara veriler sunmaktadır. Bu bağlamda; devrine ayna tutan bir şair olduğu açıkça seçilen Şeref Hanım, görünen o ki, şairliği dolayısıyla yadırganmamış aksine toplumda ve devlet nezdinde -istediği kadar olmasa da- fark edilmiş, karşılık bulmuştur.

Tüm bu değerlendirmelere dayanarak denilebilir ki; bu milletin şairleri ve edipleri kimi zaman sevdiği bir yöneticiyi/lideri methetmek için kelimelere müracaat etmiş, kimi zaman maddi veya manevi kazanç elde etmek için kasideler yazmış, kimi zaman da padişaha yardımcı olmak, yol göstermek için nasihatnameler kaleme almışlardır. Sanatın bir para kazanma aracı olarak düşünüldüğünü tenkit etmek yerine, üretimin/ürünün/sanatsal faaliyetin haklı bir beklentisi olarak değerlendirdiğimiz maddi veya manevi karşılık; marifetin iltifata tabii olduğu gerçeğinden de hareketle gayet insani ve tabiidir. Üstelik günümüzdeki iletişim araçlarının bulunmadığı çağlarda, sanatkarların yeteneklerini ve sanatlarını tanıtmaları için devlet adamlarının himayesine ve teşvikine ihtiyaç duydukları da bir gerçektir. Aksini düşünmek; günümüz bilim ve sanatının da maddi ve manevi herhangi bir beklenti olmadan yapılmasını gerektirir ki, bu, bugünün şartlarında dahi geçerliliği ve gerçekliği pek de söz konusu olmayan bir durumdur. Dolayısıyla "tahtın sahibine yakınlık" ve "dalkavukluk" iması ile "Divan Şiiri", "Saray Şairleri" gibi iğneleyici, alaycı ve aşağılayıcı yakıştırmalarla yadırganan klasik Türk edebiyatının şair ve edipleri, hakikatte kendi devirlerinin ve geleneklerinin gerektirdiği şekilde sanatlarını icra etmişlerdir, demek mümkündür.

Kaynakça

- Ahmed Cevdet Paşa. Belâgat-ı Osmâniyye, İstanbul, 1310.
- Arslan, Mehmet. Şeref Hanım Divanı, İstanbul, Kitabevi Yayınları, 2011.
- Beydilli, K. (1989). Âlî Paşa, Mehmed Emin. DİA, (C. 2, s. 425-426). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Beydilli, K. (2003). Mahmud II. DİA, (C. 27, s. 352-357). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Beyoğlu, S. (2001). Kâmil Paşa, Yûsuf. DİA, (C. 24, s. 283-284). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Bilge, M. L. (1991). Arif Hikmet Bey, Şeyhülislam. DİA, (C. 3, s. 365-366). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- İpşirli, M. (1991). Arif Efendi, Meşrepzade. DİA, (C. 1, s. 365). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- İpşirli, S. A. (2007). "Osmanlı Kadınının Şiiri". Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 2 (4): 445-454.
- Karabey, T. (2011). Tarih Düşürme. DİA, (C. 40, s. 80-82). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Küçük, C. (1988). Abdülaziz. DİA, (C. 1, s. 179-185). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Küçük, C. (1988). Abdülhamid II. DİA, (C. 1, s. 216-224). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Uçman, A. (1995). Encümen-i Dâniş. DİA, (C. 11, s. 176-178). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Yakıt, İsmail. Yakuttan Tarihler, İstanbul, Ötüken Yayınları, 2009.